

КОМП'ЮТЕРНА ЛІНГВІСТИКА — галузь мовознавства, що вивчає мову за допомогою комп'ютера, а також створює лінгвістичне забезпечення для комп'ютерних систем опрацювання інформації. Як самост. наук. напрям сформувалася в 1960-і рр. на базі досягнень структур., матем. та приклад. лінгвістики, лінгвосеміотики, а також обчислюв. техніки, кібернетики й інформатики. Появу К. л. спричинила потреба суспільства в нових оператив. способах опрацювання мовної інформації, зокрема необхідність створення систем машин. перекладу, в основу яких покладено формал. аналоги мови. У світ. науці сформувалося широке розуміння об'єкта й предмета вивчення К. л., що розв'язує як фундам. теор., так і прикладні завдання сучас. мовознавства. До фундам. завдань належить створення моделей мовних явищ і процесів, придат. для опрацювання комп'ютером, що передбачає виявлення таких закономірностей будови та функціонування мови, які можна описати з використанням формал.-логіч. і матем. методів. Різноманітні моделі мови — статичні й динам., дедуктивні й індуктивні, аналіт. (інтерпретац.) й синтетичні (генеративні, породжувальні) — закладають основу для розв'язання практич. завдань комп'ютер. опрацювання мовної інформації: автоматич. укладання словників, створення систем машин. перекладу, інформ.-пошук., навч. та експерт. систем, корпусів мови, аналізаторів і синтезаторів усного мовлення. Провід. напрямками сучас. К. л. є комп'ютерна лексикографія, [корпусна лінгвістика](#), автоматич. аналіз тексту. З появою Інтернету формується новий напрям — мережна лінгвістика, або інтернет-лінгвістика.

В укр. мовознавстві перші праці в цій галузі з'явилися в серед. 1960-х рр. і були пов'язані з моделюванням штуч. інтелекту, вивченням статистич. закономірностей письмового й усного мовлення, створенням формал. граматик мови. Основи К. л. в Україні заклали відділи докум. інформ. систем на чолі з [Е. Скороходьком](#) та розпізнавання й синтезу звук. образів під керівництвом [Т. Вінцюка](#) Інституту кібернетики АН УРСР, відділ структурно-матем. лінгвістики Інституту мовознавства АН УРСР (обидва — нині НАНУ) на чолі з [В. Перебийніс](#), 1986–2004 його очолювала [Н. Клименко](#) (від 2011 — у складі Інституту української мови НАНУ, зав. — [Є. Карпіловська](#); усі — Київ), каф. матем. лінгвістики Київ. університету під керівництвом [Ф. Нікітіної](#) (1985 реорганізов. у каф. матем. інформатики, яку очолив [А. Анисимов](#)), каф. заг. та приклад. мовознавства Харків. університету на чолі з [В. Акуленком](#) (нині зав. — [І. Кравчук](#)). Сьогодні в Україні над проблемами К. л. працюють також Укр. мовно-інформ. фонд НАНУ (Київ;

дир. — [В. Широков](#)), лаб. комп'ютер. лінгвістики Київ. університету (зав. — [Н. Дарчук](#)), Київ. лінгвіст. університету (зав. — [Т. Бобкова](#)). У розвиток теор. бази укр. К. л. вагомий внесок зробили [А. Білецький](#), [В. Перебийніс](#), [Е. Скороходько](#), [Ф. Нікітіна](#), [Н. Клименко](#), [І. Севбо](#), [М. Пешак](#), [В. Войнов](#), [І. Штерн](#), [Л. Пшенична](#), [М. Муравицька](#), [Л. Орлова](#), [Т. Грязнухіна](#). Укр. науковці розвивають також ідеї світ. К. л., втілені в працях [С. Шаумяна](#), [М. Андреева](#), [Ю. Апресяна](#), [І. Ревзіна](#), [І. Мельчука](#), [Р. Піотровського](#), [Г. Белоногова](#), [Ю. Тулдави](#), [А. Шайкевича](#), [О. Падучевої](#), [В. Плунгяна](#), [К. Рахліної](#), [Н. Хомського](#), [З. Харриса](#), [Ч. Хокета](#), [Ю. Найди](#), [У. Френсіса](#). Проблеми К. л. висвітлюють ж. «Українська мова», «Мовознавство», зб. «Українське мовознавство», «Лінгвістичні студії» та «Лінгвокомп'ютерні дослідження». Укр. комп'ютерна лексикографія представлена знач. кількістю електрон. версій традиц. (уклад. вручну) словників. Для вільного доступу в Інтернеті викладено бл. 300 укр. словників різних типів. На базі комп'ютер. версій традиц. словників створ. інтегров. словник. бази, що дають змогу користувачам одержувати різні відомості про слово, зокрема інтегров. лексикогр. система «Словники України», яку розробив і виклав в Інтернеті Укр. мовно-інформ. фонд НАНУ, містить електронні версії орфогр., орфоепіч., граматич. та фразеол. словників, а також словників синонімів та антонімів. Крім версій традиц. словників, є й автомат. словники, або словники, уклад. комп'ютером. Саме такі праці в К. л. називають словниками нового покоління. Вони можуть становити самост. джерело інформації про мову, як, напр., частотно-валент. «Словник афіксальних морфем української мови», який уклали [Н. Клименко](#), [Є. Карпіловська](#), [В. Карпіловський](#), [Т. Недозим](#) (електронну версію створ. 1991, опубл. 1998). Автомат. словники можуть входити також до складу лінгвіст. забезпечення різних комп'ютер. систем опрацювання інформації. Такими є словники (орфогр., тезаурус, конкорданс, або словник сполучуваності слів) у складі системи орфогр. контролю укр. текстів «Рута» та системи укр.-рос. й рос.-укр. машин. перекладу «Плай», що становлять укр. офіс операц. системи Windows фірми «Microsoft» (розробники — [Т. Грязнухіна](#), [Л. Орлова](#), [В. Критська](#), [Т. Пуздірева](#), [Т. Недозим](#), [Н. Дарчук](#), [Л. Алексієнко](#), [Г. Колєнов](#) і [В. Сорокін](#)), або перекладні комп'ютерні словники в складі навч. комплексу «Глоса», який створив колектив лаб. комп'ютер. лінгвістики Київ. лінгвіст. університету під керівництвом [В. Перебийніс](#). В основу укр. офісу системи Windows покладено системи морфол., синтаксич. та логіко-семантич. аналізу укр. і рос. текстів, які впродовж 1980–90-х рр. створ. у відділі структурно-матем. лінгвістики Інституту мовознавства

НАНУ. Нац. корпус мови як показове за обсягом зібрання текстів різних стилів і жанрів, придатне для опрацювання комп'ютер. технологіями, вже став поруч зі словником і граматикою надій. інструментом наук. дослідж. мови та розв'язання практич. завдань суспільства. На сьогодні корпуси показового обсягу (від 200 млн до понад 1 млрд слововживань) мають не лише такі провідні зх.-європ. мови, як англ., франц., нім., а й слов'ян. мови: рос., польс., словац., чеська. В Україні над створенням Укр. нац. лінгвіст. корпусу від кін. 1990-х рр. працює Укр. мовно-інформ. фонд, проте відкритого доступу до цього корпусу користувачі поки що не мають. В Інтернеті розміщено лише Корпус української мови (обсягом 13 млн слововживань), створ. у лаб. комп'ютер. лінгвістики Київ. університету під керівництвом Н. Дарчук. Він охоплює тексти худож., наук. та публіцист. стилів. У цьому корпусі здійснено спец. лінгвіст. анотацію текстів (морфол., синтаксичну й семантичну) для виконання теор. і практич. дослідж. із К. л. та для потреб лінгводидактики.

Рекомендована література

1. Перебийніс В. С. Коли робот заговорить (Мовне спілкування людини з електронною машиною). К., 1972;
2. Лексична семантика в системі «людина-машина». К., 1986;
3. Компьютерная лингвистика // Новое в зарубеж. лингвистике. Москва, 1989. Вып. 24;
4. Использование ЭВМ в лингвистических исследованиях. К., 1990;
5. Морфологический анализ научного текста на ЭВМ. К., 1990;
6. Анисимов А. В. Компьютерная лингвистика для всех: Мифы. Алгоритмы. Язык. К., 1991;
7. Клименко Н. Ф., Русанівський В. М. Від універсальної бази лінгвістичних знань до комп'ютерного укладання словників // Мовознавство. 1996. № 4-5;
8. Пещак М. М. Нариси з комп'ютерної лінгвістики. Уж., 1999;
9. Синтаксический анализ научного текста на ЭВМ. К., 1999;
10. D. Cristal. Language and the Internet. Cambridge, 2001;
11. Карпіловська Є. А. Вступ до комп'ютерної лінгвістики. Д., 2003;
12. Перебийніс В. І., Сорокін В. М. Традиційна та комп'ютерна лексикографія. К., 2009;
13. Резникова Т. И. Славянская корпусная лингвистика: современное состояние ресурсов // Нац. корпус рус. языка: Новые результаты и перспективы. С.-Петербург, 2009.

Є. А. Карпіловська

Бібліографічний опис:

Комп'ютерна лінгвістика / Є. А. Карпіловська // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-4396>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України (докладніше).